

RESSAM
FEYHAMAN DURAN

Prof. Dr. Gönül CANTAY

Mimar Sinan Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi öğretim üyesidir. Türk Sanatının geneli içinde Türkiye Cumhuriyeti sınırlarının tayin ettiği alanda, menzil yolları üzerindeki kervansaraylar, külliye ve bu yapıların çekirdek oluşturduğu şehirler (yerleşmeler) konusunda yaptığı araştırma, uygulama ve çalışmalar bulunmaktadır. Ayrıca Anadolu Türk Mimarisi içinde tıp medrese ve darüşşifaları ile ilgili araştırma, inceleme ve yayınlarıyla tanınmaktadır. Günümüzde de bu çalışmalarını yoğun bir biçimde sürdüren Gönül Cantay, Edirne Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu'nun da üyesi olup, Trakya ve Canakkale bölgesi ile ilgili konularda araştırma ve yönlendirmeler yapmaktadır. Yazarın bilimsel bildiri, makale, araştırma yazıları ve yayınlanmış kitapları bulunmaktadır.

Başlangıçtan ölümüne kadar yaşamını resimle bütünleştiren bir Türk ressamı olan (İbrahim Müslühiddin) Feyhaman Duran'ı (17 Eylül 1307/1886 – 6 Mayıs 1970) tanımam bir görev nedeniyle oldu. Bu görev bana İstanbul Tıp Fakültesi, Tıp Tarihi – Deontoloji Kürsüsü'nde çalıştığım yıllarda, rahmetli hocam Prof. Dr. Bedi N. Şehsuvaroğlu tarafından verildi. Kendisine bu görevin tebliği ise Rektörlük tarafından bildirilmiş, Hocam da beni bu işe sanat tarihçisi olmam nedeniyle uygun görmüştü.

Yapacağım iş, Ressam Feyhaman Duran'ın ölmeden önce, 1963 yılında İstanbul Üniversitesi'ne bağışladığı evi, eşyası, atölyesi ve içindeki tüm eserleri ile koleksiyonlarının tesbitiydi.

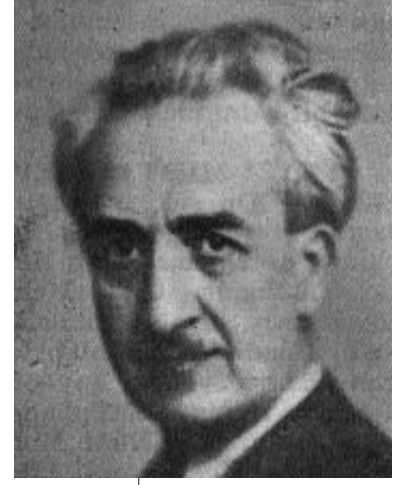
Eşi Ressam Güzin Duran Hanımefendi'den randevu alınarak, aileyle başlayan tanışmamız ise rahmetli Feyhaman Duran'ın eserleri, eşinin aktardığı düşünceleri ve en önemlisi Güzin Duran'ın bir eşe ve bir ressamı duyduğu saygı ve sevgiyi tanımakla, – öğrenmekle ve zarif tavır ve ifadelerle dile getirmekle, devam etti. Dört yıl kadar süren çalışmalarımızı, Güzin Duran'ın isteği üzerine haftada iki, ya da üç gün (bazen öğleden sonraları) olarak, sürdürüyorduk. Sürdürüyorduk diyorum, çünkü ilk görüşmede evi ve atölyeyi çevresiyle gezip gördükten sonra bir kütüphaneci ile bir de fotoğrafçıya ihtiyaç olduğunu rahmetli hocama bildirdim ve kürsümüz kütüphanecisi Servet Küçük ile İstanbul Üniversitesi Merkez Teknofotografi fotoğrafçısı Adnan Selâmet'in katılımıyla bir ekip oluşturarak, çalışmaya başladık. Yapacağım iş, evde ve atölyede ne varsa tespit

ve değerlendirilmesini yaparak, demirbaş kaydının çıkarılmasıydı.

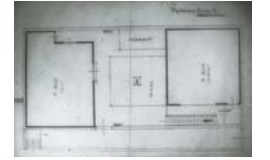
Böylece başlayan çalışmalarımız sırasında Duran Ailesi'ni, yaşam biçimlerini, insanlarla olan ilişkilerini, ailede eşler arasındaki saygı ve sevgiyi, adeta Güzin Duran'ın tatlı sohbetlerinden yudum yudum içtiğimiz dinlenme çayları yanında yediğimiz susamlı – susamsız kandil simitleri sırasında öğrendik. Bu çayları bize Zeynep Hanım Teyze, evin büyük kemerli ocağının bulunduğu mutfakta hazırlıyor, aşağıdaki oturma odasında da ikram ediyordu.

Zeynep Hanım Teyze iki çocuğu ile dul kalmış ve Duran ailesi onları yanlarına alarak, çocuklarını da (biri kız, biri erkek) kendi çocukları gibi büyütüp, okutmuşlardı. İşte her yazbaşı bu oğul gelir, Güzin Hanım ile annesi Zeynep Hanım'ı alır, Çengelköy'de Çakal Tepe'deki yazlık ahşap eve götürür, yaz sonu getirir, artık iki yaşlı kadının eli kolu olurdu.

Rahmetli Feyhaman Duran'ın bir protokolle 1963 yılında İstanbul Üniversitesi'ne bağışladığı ev ve atölyesi ile içindeki eşya ve eserlerini, bağışlamasındaki düşüncesi, eşinin sık sık dile getirdiği gibi, kendisinin de ölümünden sonra İstanbul Üniversitesi çekişme bünyesi içinde yer alan ev ve atölyenin bir bütün olarak korunmasından ziyade, üniversite bünyesi içindeki bu komplekste bir ressamın ve ailesinin yaşamı, yaşam biçimi kadar, bir Türk ailesinin yaşamının da

Resim 1; Feyhaman Duran (Türk Meşhurları Ansiklopedisi, İ.A. Gövsa s. 139)

Resim 2; F. Duran'ın evinin vaziyet planı.

Resim 3; Zemin katta giriş mekânı

Resim 4; Zemin katta oturma odasına giriş.

Resim 5; F. Duran'ın evinde orta kata çıkış

gelen ziyaretçilere tanıtılmasıydı. Bu gerekçe ya da istek hep dile getirildi. Yani bir müze haline getirilmesiydi. Bunun içindir ki, özel kullanım eşyaları dışında evle ilgili her şey, maşaya kadar, duvar ve kapılara yerleştirilmiş resim, yazı, karalama levhaları, hilye, karagöz-hacivat figürlerine kadar envanter defterine tarafımdan kaydedildi ve üzerlerine etiket bilgileri verildi. Rahmetli Güzin Duran'ın verdiği bilgiler asıl kaynak olduğundan, bu kayıtlarda yer aldı.

Evdeki çalışmalarımız sırasında, eşyaların pek çoğunun antika değeri olduğunu gördük. Örneğin bir soba maşası, pirinç ama ejder ağızlıydı. Bir porselen kapaklı kâse, tutamağı güllü. Gene porselen aşurelik gibi, özel kablari o genç yaşımızda bu evde tanıdık.

Ayaklı sehpa üzerindeki bakır siniler üzerinde yerleştirilmiş boynuz kaşıklar, he-

Resim 6; F. Duran'ın evinde orta kata çıkan harem merdiven boşluğunda duvar tefrişi

men her odada yer alan çini sobalar (Avrupa ve Tekfur Sarayı Çini Atölyesi üretimi) kadar, duvarları süsleyen yazı panoları, resimler, hilyeler hep Güzin Hanım'ın istediği ve yıllarca kullandığı biçimde yerleştirilmişti.

Evin girişinde bir tarafta büyük mutfak ve taşlık, sol tarafta oturma odası yer alırken orta katta sandık odaları, fazla eşya ve yatak-yorgan gibi fazla kullanım eşyalarının bakımlı bir şekilde istiflendiği mekânlar bulunmaktaydı. Üstte ise yatak odaları (Pl. 1,2). (Bunlar üç oda ve sandık odası iken sonradan kullanımı değiştirilmiştir).

Zemin kat giriş ve bir holden sonra sofalara açılan merdivenlere sahipti. Birinci kata iki merdiven çıkmaktaydı, (M 1) harem merdiveni, (M 2) ise selâmlık merdiveni ve (M 3) ikinci kata çıkan merdiven. Böylece evin günlük işleriyle ilgili bölümü ayrılmıştı. Planlamada Türk evi özellikleri göz önünde bulundurularak bu kanat inşa edilmişti.

Kırmızı aşı boyalı evdeki çalışmalarımızı tamamlayıp, atölyedeki çalışmalara başladık. Atölye bir subasman katı üzerine büyük kare tek mekandan ibaretti, ancak girişi dıştaki bir merdiven ve camekânlı bir giriş mekânıydı.

Atölyedeki malzeme ve eserler özellikleri belirlenerek, kodlandı ve envanter çalışmaları tamamlandı. Buna göre; (BV1 ve BV2) vitrinler (2 vitrin), (BK) keramikler, (B1) çeşitli objeler, (BR) Feyhaman Duran'ın çeşitli tabloları ki, bunlar konularına göre tasnif edildi, ayrıca (BR-P) Atölyedeki portre tabloları; (BR-N) Atölyedeki natürmort tabloları; (BR-M) Atölyedeki peyzaj tabloları; ile (BR-K) Atölyedeki çeşitli konuya sahip kompozisyonlu tabloları.

Atölyedeki eserleri bize Ressamın yaşam biçimini de veren çalışmalarıdır. Öyle ki, Ressamın üniversite çevresi ile yakın dostluğunu bize ifade ediyordu. Çeşitli yağlı boya tabloları içinde Rahmetli Sanatçı Safiye Ayla Hanımefendi'nin bir portresi Sait Halim Paşa ailesiyle ilgili protreler ile kendisinin takke ile görülen portresi gibi çalışmalar. Bunlar kadar bir kaç tamamlanmamış figürlü büyük kompozisyonları ki, bunlar daha ziyade üniversite ile ilgili kişileri bize tanıtıyor. Örneğin Senato Toplantısı tablosunda,

rektör ve üyeler tek tek portre olarak çalışılmış, kompozisyonudur. Ancak bu büyük eser tamamlanamamıştır. Çünkü Feyhaman eserlerini bir defada başlayıp-bitiren bir ressamdır. Aile resimlerini yaptığı ve yakın dostu olan, kendisi de sulu boya resim yapan Ord. Prof. Dr. Âkil Muhtar Özden'in kızı Âliye Sarhan'ın bizzat bana ifade ettiği gibi, Birinci Cihan Harbi (1916-20) ve İstanbul'un işgali sırasında, babasının bir yağlı boya tablosunu üç kez denemiştir. Ancak başladığı çalışmayı bir seferde bitirmek gibi bir özelliğe sahiptir. Füzlenle çalıştığı Dr. M. Özden'in eşi Dr. Semiye M. Özden'in, İstanbul'daki evlerinde yaptığı bir portresini iki saatte tamamladığını, Âkil M. Özden'in Tavşanlı portresini ise dört saatte tamamladığını, ifade etmiştir.

Bu çalışma biçiminden, Feyhaman Duran'ın Ecole des Beaux-Arts'da ölçme ile yapılan çalışmaları ve resimlerin ilerlememesinden şikayetinin nedenini anlamak da mümkün olmaktadır. Baktığını görmek-kavramak ve uygun ölçüleriyle aktarabilmek! yani mükemmel bir tanı vergisine sahiptir.

Ressam Feyhaman Duran'ın Paris'e gitme rüyasını gerçekleştiren, o yıllarda Heybeliada'da oturan Prens Abbas Halim Paşa'nın kızlarının fotoğraflarından yaptığı portreleriyle başlayan portre ressamlığı, İstanbul'a dönüşünde, bu sefer canlı olarak, kızlarına bakarak yaptığı portre çalışmalarıyla sürmüştür. İstanbul Üniversitesi Profesörlerinin toplu çalışmaları sırasında yaptığı resimler kadar, tanıştığı hekim-hocaların aileleriyle ilgili portreler ve yağlıboya kompozisyonlar önemli olmuştur. Feyhaman Duran'ın sanatını İstanbul Üniversitesi'ne bıraktığı ev ve atölyesindeki resimlerle değerlendirecek olursak, hem yaşadığı çevreleri hem çevresindeki insanları tanıma fırsatı buluruz. Bir yandan da yaşam sürecine paralel eserlerinde resim geleneğindeki değişimleri yakalayabiliriz. Böylece Feyhaman Duran'ın kendi sanatının özelliklerini yansıtan resimlerini şöyle gruplamak mümkün olabilir;

- Portreleri
- Konulu resimleri
- Deniz ve Boğaz resimleri
- Çiçek ve Natürmort resimleri

Resim 7; F. Duran'ın evinde orta katta köşe odasından görünüş.

Resim ve renk malzemesi olarak yağlıboya, suluboya, füzlen ve pastel kullanarak yaptığı resim çalışmalarında, yağlıboya ile yaptığı resimler ağırlıktadır. Portre çalışmalarını önemlidir. Çünkü, portrelerini yaptığı kişi ve kurumlar Feyhaman Duran için birer hamidirler.

Konulu resimlerinde de portreler ön plana çıkmaktadır. Deniz ve Boğaziçi resimlerinde ise yaşadığı yer ve mevsimlerin etkisini algılamak mümkündür. Deniz manzaralarında ya Büyükada'daki basit ahşap iskele ve deniz üzerinde yükselen güneşi görürsünüz, ya da Büyükada ile Heybeliada arasında gece denizdeki lüfer avcılarının ışıklarının parıltısını ... Marmara Denizi'nin lodos fırtınasını ise dalgalarla boğuşan gemilerde hissedersiniz.

Çok sayıda Çakaltepe'deyken yaptığı, küçük-büyük yağlıboya Boğaz manzaralı

Resim 8; F. Duran'ın evinde orta kattaki köşe odada siniler ve çini sobalı köşe.

Resim 9; F. Duran'ın evinde zemin katta, oturma odasında mangal ve maşa.

resimlerinde ise yellim–yelloz gelen boğaz vapurlarını tanırken, Boğaz'ın sularının güneş ve bulutlu havalarda nasıl değişik renkler aldığını takip edebilirsiniz.

Boğaz resimleri bize ressamın hangi noktalarda çalıştığını da bildiren resimlerdir. Çengelköy karşısındaki Rumeli Hisar'ını gece ve gündüz halleriyle, gün batımındaki görünüşüyle tanıma fırsatı verirken, su – ışık – hava üçlüsünün bir anlık görünüşünü de görme imkânı sağlar. Bu özellik Feyhaman'ın empresyonist resim anlayışını da belirler. Aynı anlayışın ifadesi olan çiçek ve natüralist resimlerinde de tercih ettiği çiçekler kaktüsler, krizantemler, sardunyalar olmuştur. Dikenli yaprak ve çarpıcı kırmızı renkleriyle kaktüsleri, top çiçekli sardunyaları ve özellikle krizantemleri tercih nedeni, parçalı konturlarıyla, empresyonist resme uygun düşen objeler olmalarıydı. Tıpkı güneş ışığı altında oynak dalgalı deniz gibi. Bunları da-

Resim 10; F. Duran'ın evinde, üst katta, mankenli odanın tefrişinden görünüşü.

ha çok saksıda çalışması ise, çiçekleri koparmayı, vermediği canı almayı sevmediği içindi. Son yıllarda gözlerinin görme özelliğinin bozulmasına rağmen resim yapmayı sürdürmüş, ancak yakın mesafeden objeleri çalışmıştır.

Feyhaman Duran üretken bir ressamdı. Bunun en büyük nedeni bir hanım ressamla evli olmasının yanında, rahmetli Güzin Duran'ın O'nun sanatına olan olağanüstü saygısı ve teşvikiydi. Güzin Hanım, Feyhaman'ın sadece eşi değil, çıplak ya da giyinik modeliydi. Gene Güzin Hanım'ın bir tek ayçiçeği resmi oda kapısının en alt ucunda, bütün evde bir tek eser olarak yer almaktaydı. Niye başka resminiz yok? sorusunu, "Feyhaman'ın sanatına olan saygısı nedeniyle kendi resimlerini tomarıyla yırttığını söyleyerek" cevapladı.

Feyhaman'ın, İnas Sanayi-i Nefise Mektebi'nde öğretmen Mihri Müşfik Hanım'ın kendisini müdüre önermesiyle başlayan hocalık hayatı (2 Aralık 1919), Sanayi-i Nefise Mektebi'nde Usul-ü Tersim derslerinin öğretmenliği ile devam ederek, 1951 yılında noktalandı. Bundan sonra hayatını resim yaparak tamamladı.

Ressam Feyhaman Duran sadece bir ressam mıydı ? Hayır O bir hattattı da. Daha ilk eğitim yıllarında ve 1895'te girdiği Galatasaray Sultanîsi'nde Güzel Yazı (Hüsn-ü Hat) derslerindeki başarısı, O'nun öğrencisi olduğu okula öğretmen olmasını sağlamıştı.

Yazı Sanatına olan ilgisi hiç eksilmemiş, zaman zaman yazı ile resim örnekleri çalışmıştır. Özellikle İkinci Cihan Harbi ve sonrasında ülkemizde çekilen sıkıntılı günlerde, Topkapı Sarayı Müzesi'nde eski yazılı eserlerin kopyalarını ve kamyş kalemle yazı karalamaları yaparak geçirdikleri günlerden sonra, daha da geliştirdiği kaligrafik desen alışkanlığıyla, yazı sanatının örnekleri olan çalışmalar gerçekleştirmiştir.

Feyhaman Duran'ın hobileri var mıydı ? Sorusuna ise, "evet vardı" cevabı yetersiz kalır. Çünkü Feyhaman Duran resim tuvallerinin pek çoğunu kendisi bizzat hazırlar ve israf etmeden değerlendirirdi. Güzin Hanım, kendisinin bir küçük çalışma sandığı olduğunu (atölyede duruyordu) ve küçük bir is-

kemle ile gidip, açık havada Boğaz resimleri yaptığını, malzemesine çok meraklı olduğunu, Atölye'ye giriş mekânındaki raflarda halâ duran yağ şişelerinin içinde bezir yağı değil afyon yağı olduğunu söyleyerek, göstermesi ve niçin bezir yağı kullanmıyordu ? sorusuna bezir yağının kalın bir yağ olduğunu, boyanın rengini bozduğunu, oysa afyon yağının ince bir yağ olduğunu, rengi bozmadığı gibi, resim yüzeyinde boya çatlaklarının da olmadığını söyleyerek, Afyon'lu bir öğrencisinin her yıl memleket tatilinden dönerken kendisine şişe şişe yağ getirdiğini söylemesi, bizi hem şaşırttı, hem de bilgilendirdi.

Sanatçı Duran'ların evinde öyle değişik şeylerle karşılaşmak mümkün ki, kendileri de bu özelliği bildiklerinden, evlerini müze olarak düzenlenmesi için İstanbul Üniversitesi'ne bağışlamışlardı. Duran'ların en yakın çevresinde "Sahaflar Çarşısı" ve "Çınaraltı" olarak tanınan, ancak aslında kestane ağaçları altındaki açık alanda, her ağacın kökü çevresinde satılmayan şey yoktu. İnci-boncuktan hilyeye, seramik, bakır kab kacağa kadar, herşey satılırdı. İşte Feyhaman Duran buradaki esnaftan satın aldığı keramiklerle önemli bir koleksiyon oluşturmuştur. Önemli bir Çanakkale keramikleri koleksiyonu olan bu eserler arasında tuzluk, yemişlik, kek kalıbı, sürahi çeşitleri bulunur ki, görülmeye değer.

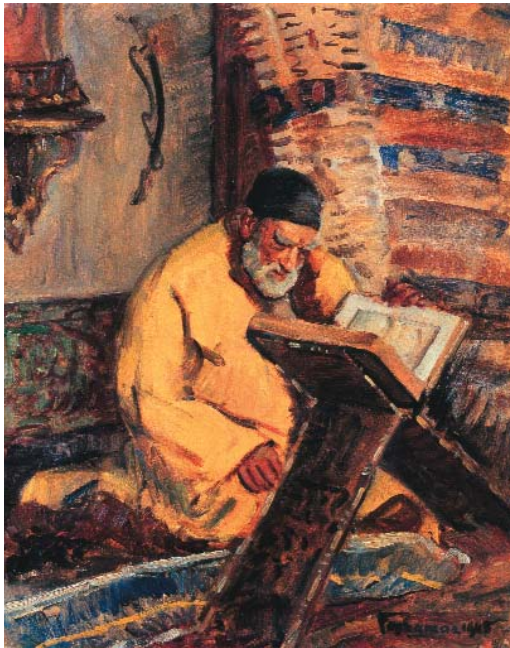
Evi ile atölyesi arasındaki bahçede çeşme ayna taşları, kurnalar, sütun başlıkları düzenli bahçe anlayışı içinde yerleştirilmiştir. Ev ve Atölye'deki çalışmamız 1975 yılında tamamlandı. Üç nüsha olarak hazırladığım envanter defteri Prof. Dr. Bedi N. Şehsuvaroğlu arşivinde muhafaza edildi.

1982 Nisan'ında, rahmetli Güzin Duran'ın ölümü üzerine, rektörlük böyle bir çalışma için kürsüyü aradığında, çalışmanın daha önceki yıllarda yapıldığını bildirerek, demirbaş kayıt defteri ve raporunu gönderdik. Rektörlük, memnuniyet ve teşekkürlerini bildirdi. Bu tarihten sonra İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü'nde, Genel Sanat Tarihi Ana Bilim Dalı'nın yeddieminliğine verilen yapıya, çok çocuklu bir müstahdem ailesi yerleştirilerek,

Resim 11; F. Duran'ın evinde üst katta, yatak odasından bir köşe

Resim 12; Güzin-Feyhaman Duran evi kapısındaki hat levhası

Resim 13; Resam Feyhaman Duran, Hattat Rifat Efendi (1945 41x33 cm. Mukavva üzerine yağlıboya, Sabancı Koleksiyonu)

korunmaya çalışıldığını öğrendik.

Bu tarihten sonra aynı anabilim dalında yapılan bir tez çalışması 1986 yılında yayınlandı. (Gül İrepoğlu; Feyhaman Duran. İstanbul 1986).

Daha önce ise, 9 - 30 Kasım 1970 tarihleri arasında İstanbul Devlet Güzel Sanatlar Akademisi'nde açılan "retrospektif resim sergisi" için hazırlanan broşür (No: 9) Ressam Feyhaman Duran hakkında yapılmış çalışmalar oldu.

Ressam aileye rahmet dilerim...

Resim 14; Resam Feyhaman Duran'ın Eyüp/Edirnekapi'daki mezarı (Eyüp Belediye Arşivinden)